

Gabriela-Emilia MERCE
(Universitatea de Vest
din Timișoara) | **Identitate și memorie în romanul
lui Oleg Serebrian *Woldemar***

Abstract: (*Identity and memory in Oleg Serebrian's novel Woldemar*): Oleg Serebrian, a Bessarabian novelist, points out that cultural identity is supported by the language of expression, the past and the interference with the other. In his second novel, *Woldemar*, cultural and linguistic diversity is highlighted by the identity of the main character. In this context, the authenticity of the world results from the creation of a cultural, linguistic and social code, accepted by each side, since the set of identified values allows for identity knowledge. Oleg Serebrian creates a historical framework to present individual destinies, marked by what happens in the plane of their reality, a reality that outlines a cultural and linguistic diversity. In fact, if in the interwar period, Cernăuți was a multicultural center, an image outlined by Oleg Serebrian in his first novel, in his second novel, the city is marked by changes of power, which supports a fear regarding the expression of identity, of the personal past. Therefore, descending into *Woldemar's* intimacy, Oleg Serebrian presents the game between the existent and the imagined, by reference to *Woldemar's* childhood, the one whose identity is defined by the historical, social and political context. Thus, *Woldemar*, since childhood, seeks to discover what lies beyond what is seen. He is looking for a world that does not impose limits.

Keywords: *identity, memory, childhood, narrative discourse, linguistic code.*

Rezumat: Oleg Serebrian, prozator basarabean, ilustrează că identitatea culturală este susținută de limba de expresie, de trecut și de interferențele cu celălalt. În cel de-al doilea roman al său, *Woldemar*, diversitatea culturală și lingvistică sunt evidențiate de identitatea personajului principal, context în care autenticitatea lumii rezultă din crearea unui cod cultural, lingvistic și social, acceptat de fiecare parte, întrucât setul de valori identificate permite cunoașterea identitară. Oleg Serebrian creează un cadru istoric pentru a surprinde destine individuale, marcate de ceea ce se întâmplă în planul realității lor, o realitate care surprinde o diversitate culturală și lingvistică în cele din urmă. De altfel, dacă în perioada interbelică, Cernăuți era un centru multicultural, imagine conturată de Oleg Serebrian în primul său roman, în cel de-al doilea roman, *Woldemar*, orașul este marcat de schimbările de putere, care susțin o teamă în privința exprimării identității, a trecutului personal. De aceea, coborând în intimitatea lui *Woldemar*, Oleg Serebrian ilustrează jocul dintre existent și imaginat, prin raportare la copilăria lui *Woldemar*, cel a cărui identitate este definită de contextul istoric, social și politic. Astfel, *Woldemar*, încă din copilărie, caută să descopere ce se ascunde dincolo de ce se vede. El caută o lume care să nu impună limite.

Cuvinte-cheie: *identitate, memorie, copilărie, discurs narativ, cod lingvistic.*

Lucrarea de față vizează o analiză a celui de-al doilea roman al lui Oleg Serebrian *Woldemar*, apărut în 2018, la editura Cartier, fiind o analiză din perspectiva identificării unor structuri identitare care favorizează un anumit mod de a interacționa cu celălalt.

Vom urmări felul în care spațiul impune un cod identitar, drept care un spațiu marginal va susține și o identitate marginală.

Identitatea personală, identitatea colectivă, identitatea culturală, identitatea lingvistică sunt evidențiate în romanul lui Oleg Serebrian prin raportare la dialogul dintre personaje, ceea ce subliniază o dinamică a modului de comunicare eu-celălalt, astfel încât să fie ilustrată o diversitate culturală într-un context care mizează pe anularea diferențelor și pe crearea unei identități comune, Oxana Gherman menționând în acest sens într-un articol că

Woldemar este o proză a crizei identitare analizată din perspectivă psihologică, epistemologică, axiologică, socială, istorică, politică etc., în a cărei structură narativă se încifrează procesul de deconstrucție a unei identități umane prin impactul unor factori devianți ce fisurează imaginea de sine. (Gherman 2020, 44)

Și contextul istoric evocat (perioada comunistă) favorizează o identitate în ruptură, pentru că teama generează neîncredere și închidere. De asemenea, prin aducerile-aminte ale personajului principal, prin observațiile personajului Marta este evidențiat felul în care identitatea este susținută de dialogul cu celălalt și de spațiul care impune limite sau oferă deschideri.

Personajele construite de Oleg Serebrian sunt puse în relație cu lumea descrisă, ceea ce va surprinde o diversitate socio-culturală. În cel de-al doilea roman, *Woldemar*, diversitatea culturală și cea lingvistică sunt relaționate cu identitatea personajului principal, context în care autenticitatea lumii rezultă din crearea unui cod cultural, lingvistic și social, acceptat de fiecare parte, întrucât setul de valori identificate permite cunoașterea identitară. Prin acțiunile lor, personajele lui Oleg Serebrian evidențiază coordonatele lumii în care sunt plasate, reflectă ceea ce le definește prin raportare la celălalt, în relație cu imaginea promovată la nivel de discurs oficial.

Woldemar, personajul-narator, este o proiecție a Martei, a Iuliane și a Marfinei, cele trei femei care i-au structurat un mod de a se raporta la celălalt. Sunt trei femei, cu trei experiențe de viață diferite, Marta subliniind că „Tu ai fost zidit așa cum ești de trei femei. Trei femei incredibil de diferite din toate punctele de vedere – ca vârstă, ca viziuni, ca valori, ca aspirații.” (Serebrian 2018, 99), ceea ce notează și Nina Corcinschi, deoarece

Copilăria băiatului se derulează la intersecția diferitelor lumi, pe de o parte – cea de mentalitate interbelică din casa bunicilor, adevărații lui mentori, care-l tratează cu înțelegere și răbdare. Vizitele în casa lor sunt mereu râvnite și așteptate cu bucurie. Pe de altă parte, lumea de formație sovietică, de la cantonul silvic, o lume cu toate handicapurile timpului și cu pedagogia bății, asigurată generos de mama Iuliana. (Corcinschi 2019).

Copilul Woldemar este situat însă mai ales între lumea reprezentată de Marta și cea a Iulianeii, iar pentru cea din urmă a supraviețui în lumea cunoscută înseamnă a-ți masca afecțiunea față de celălalt.

Marta și Iuliana sunt o expresie a suprapunerii a două lumi, a două moduri de a privi lumea, a două moduri de dialoga cu celălalt. Marta este cea care redeschide dialogul cu un trecut, care dezvăluie că multiculturalitatea a fost atributul definitoriu pentru un spațiu ca Cernăuțiul. Marta este martora schimbărilor politice de putere, a granițelor și cunoaște din propria experiență ce implică dezrădăcinarea, ruperea de un spațiu pe care l-a numit *acasă* în momentul în care a fost deportată. Tocmai de aceea, identitatea personală, dar mai ales cea socială suferă metamorfoze odată ce lumea din care cineva face parte se preface. Astfel, Marta este

o femeie între două vârste, o așchie rățăcită a vechii nobilimi habsburgice, care-și retrăia cu o tenacitate masochistă drama vieții dintr-o lume de mult apusă, o lume care poate nici măcar nu a existat vreodată cu adevărat (Serebrian 2018, 99).

Iuliana, în schimb, este o *summa* a experiențelor din copilărie, când a dezvoltat un sentiment al marginalității în contextul în care mama sa a fost deportată în Uzbekistan, având în vedere originile sale germanice. Copilăria Iulianeii a stat sub semnul înstrăinării și al suferinței și pentru că lumea în care a crescut s-a definit astfel. Anii copilăriei Iulianeii au fost grei atât pentru ea, cât și pentru întreaga societate. Își amintește cum basarabienii spre exemplu în anii imediat următori războiului luptau să supraviețuiască, deoarece

– Era sărăcie mare îndată după război, se trăia greu. Țin minte că veneau pe la porți basarabienii să ceară mâncare. Dădeau pentru o căldare de cartofi un covor ales. Se zicea că era foamete la ei, secetă mare, nu plouase doi ani la rând. (Serebrian 2018, 84).

A supraviețui înseamnă a căuta metode pentru a depăși limitele impuse de secetă, de foamete, pentru că existența este definită de o condiție materială și reflectă, în egală măsură, coordonatele umanului. Contextul descris ilustrează duritatea experiențelor trăite, care transformă modul de relaționare cu celălalt, precum și definirea prin raportare la celălalt. Identitatea astfel este și un produs al interacțiunilor umane, al transferului de idei.

Dialogul pe care Woldemar îl poartă cu celelalte personaje evidențiază, de asemenea, tema identității personale, culturale, etnice. Woldemar se raportează la propria ființă în funcție de coordonatele pe care Iuliana ori Marta i le conturează, cele două mame ale sale, pe care le recunoaște și care încearcă să transforme realitatea lui Woldemar, cel care a fost abandonat de mama biologică, Laura, pe când avea doar patru luni.

Acesta va crește într-o lume creată de Marta și de Iuliana și se formează în funcție de ceea ce Marta ori Iuliana îi transmite. În acest context, Iuliana îi spune că este

ucraïnean, indiferent de limba pe care o vorbește, indiferent de codurile culturale pe care și le asumă în relație cu trecutul Martei înspre care privește cu uimire, întrucât „- E ucraïnean, banditul, răspuns răsrit mama Iuliana.” (Serebrian 2018, 64), fapt care este confirmat și de documentele oficiale. În schimb, Marta îi amintește că structura sa identitară este complexă, fapt susținut de trecutul familiei sale, de limbile vorbite în care se regăsește.

Romanul lui Oleg Serebrian poate fi definit ca o *summa* a imaginilor pe care personajul-narator pe care le conturează, imagini care dau naștere în același timp dialogului dintre Marta și Woldemar, Marta fiind cea care va completa narațiunea pe care Woldemar o realizează.

Destinul Martei a fost marcat, în egală măsură, ca în cazul lui Woldemar sau al Iulianei, de sentimentul înstrăinării, întrucât evenimentele istorice au transformat parcursul său existențial și au transformat structura sa identitară. Un moment semnificativ în ceea ce privește metamorfoza identitară a Martei este reprezentat de nașterea celei de-a doua fiice, Laura, deoarece

Nașterea ei a însemnat și a doua mea naștere. E adevărat că după asta am fost cu totul alt om. S-a produs o ruptură greu de conceput și de explicat între mine și trecut. De atunci n-am mai putut să mă identific cu tânăra baroneasă Randa. Niciodată. Mă privesc în fotografiile de până în 1944 ca pe o străină. Parcă nu realizez continuarea fetei din fotografie. Mult mai reală și mai firească mi se pare legătura cu muncitoarea Marta Maximovna Skawronskaia din brigada nr. 3 a combinatului piscicol din Muinak. (Serebrian 2018, 27).

Observăm astfel că nașterea Laurei îi confirmă Martei că lumea pe care ea o păstrează în memorie va fi înlocuită de lumea care i-a fost impusă odată cu deportarea. Nașterea Laurei produce o ruptură definitivă a Martei de trecutul ei.

În romanul lui Oleg Serebrian, autenticitatea lumii descrise rezultă din jocul cu evenimentele pe care istoria le-a reținut și cu experiențele personale ale personajului principal. De aceea, pe un fundal istoric se construiește identitatea lui Woldemar, care este raportată la lumea dată și la lumea imaginată de acesta. Astfel, Woldemar este inadaplatul, marginalul, este cel care se retrage cu fiecare ocazie în spații imaginare. La fel va face și maturul Woldemar, care se refugiază în scris, care descoperă că aducerile-aminte sunt o punte către lumea posibilă pe care a cunoscut-o în copilărie, drept care „În momentul în care înșir aceste rânduri e vara anului 1977, dar întâmplările despre care voi vorbi s-au petrecut cu douăzeci de ani mai devreme, în URSS.” (Serebrian 2018, 8). Întâmplările pe care le evocă vor confirma temerile pe care le resimte adultul, deoarece copilăria lui Woldemar a stat sub semnul necunoscutului, având în vedere că exista în permanență un joc al dublului. Identitatea în ruptură pe care o conștientizează tânărul doctorand își are originea în copilărie, când Woldemar descoperă sentimentul înstrăinării.

Totodată, în dialogul cu ceilalți, Woldemar nu se poate defini identitar cu certitudine, întrucât este „un amestec [...] un pic ucraïnean, un pic român, un pic

german. Noi toți suntem un amestec.” (Serebrian 2018, 101). Din acest punct de vedere, Woldemar nu reușește să se integreze în lumea celuilalt, pentru care există o perspectivă impusă în ceea ce privește reprezentarea lumii, pentru că sistemul politic impune o direcție clară.

Este însă de remarcat ceea ce enunță Oleg Serebrian într-un interviu, care crede că în *Woldemar* „e vorba nu atât de istoria în sine, cât despre decorul ei, de atmosfera anilor '70 în provincia sovietică.” (în Sârbu 2020, 280), drept care Serebrian coboară în intimitatea personajului său, pentru a observa pluralitatea lumii. Din această perspectivă, nu evenimentul istoric va fi cel care va prima pentru definirea identitară a lui Woldemar, cu toate că este un factor generator de transformări totale, ci experiența trăită în relație cu acesta. Narațiunea nu va pune accentul pe redarea unei fresce sociale, ci pe surprinderea trăirilor personajului-narator, pentru care copilăria reprezintă nucleul metamorfozelor identitare, întrucât la vârsta de șapte ani descoperă că Iuliana este mama adoptivă, fiind sora mamei sale biologice, care l-a abandonat pentru a putea evada dintr-un spațiu care întreține neîncrederea în celălalt, context în care „În acea zi de 7 iulie 1977 planeta mea într-adevăr se sfărâmasese... A fost ziua în care am aflat și eu cum doare sufletul.” (Serebrian 2018, 149).

Remarcăm și că Oleg Serebrian surprinde această punere împreună a mai multor reprezentări asupra lumii, tocmai pentru a evidenția că lumea reală este un produs al unui cod cultural, social. În acest sens, identitățile fluide sunt supuse metamorfozelor în funcție de variațiile pe care lumea prezentă le are. Reprezentativ este momentul în care copiii surprinși de faptul că Woldemar vorbește germana încep a-și expune ideile în ceea ce privește identitatea, limba, etnia, întrucât

Ceata se împărțise în trei tabere: cei care susțineau cu tărie faptul că nemții nu mai există, cei care admiteau existența lor, dar nu în Uniunea Sovietică, și cei care nu puteau exprima vreo părere în această dispută aproape academică. Eu stăteam tulburat în centru. Părerea mea n-o solicita nimeni și cred că era și nepotrivit să fac vreun anunț. (Serebrian 2018, 64).

Fiecare copil își construiește un punct de vedere, pornind de la experiențele celor apropiați. Pentru a surprinde felul în care discursul oficial schimbă perspectivele celor din jur, Oleg Serebrian descrie disputa copiilor, care preiau întocmai ceea ce realitatea le oferă. Fără a filtra informațiile, ei le acceptă și le expun mai departe. Woldemar este însă cel care nu face parte din nicio tabără. Woldemar este cel tulburat când observă că ceea ce el observă diferă de ceea ce văd ceilalți.

Woldemar remarcă de asemenea faptul că din copilărie a trăit sentimentul înstrăinării, întrucât a fost supus unor rupturi identitare multiple. Rememorând experiențe din copilărie care l-au marcat, transformându-l identitar, Woldemar

realizează și o radiografie a realității din a doua jumătate a secolului XX, într-un spațiu aflat sub dominația comunistă, context care a impus cenzura, transformări lingvistice, redefiniri teritoriale. Primul an de școală a accentuat înstrăinarea lui Woldemar de lumea celuilalt, deoarece prima zi de școală este definită de Woldemar, proaspătul doctorand, ca fiind una revelatorie în ceea ce privește o lume reală construită ideologic, având în vedere că

După careu am mers în clasa noastră. Primul lucru pe care l-am văzut a fost podeaua vopsită în roșu ruginiu, culoarea îndrăgită a edificiilor publice din URSS. Ridicând ochii am observat trei rânduri de bănci meșterite din lemn, vopsite în culoare verde. Simțeam un miros străin și înfricoșător de clor, vopsea și lapte fiert. Mi se părea că acesta e mirosul înstrăinării, mirosul vieții mele de mai departe. (Serebrian 2018, 172).

Pentru Woldemar, lumea celuilalt era o lume din care se simțea exclus, întrucât era neobservat de cei din jurul său. La școală, învățătoarea îl ignora, „Nu-mi observa niciodată mâna ridicată pentru a răspunde.” (Serebrian 2018, 174), iar colegii îl evitau. Astfel,

Eu eram un copil reținut, zâmbeam rar, în timp ce dâșii erau veseli și neastâmpărați. Lor le plăcea să fie tot timpul împreună, eu căutam singurătatea. Eu nu știam jocurile lor, nu ascultam muzica ce le plăcea, nu privisem filmele despre care vorbeau, nu mă interesam de bătăile de la căminul cultural, nu urmăream meciurile de hochei la televizor, nu știam să înjur, tot așa cum ei nu citiseră cărțile care-mi plăceau, nu știau ce e o filarmonică, nu au fost niciodată la teatru, nu cunoșteau istoriile cu care crescusem, nu vizitaseră locurile în care am fost. (Serebrian 2018, 215).

Woldemar trăiește un sentiment al marginalității, neînțelegând atitudinea glacială a celorlalți. Orice încercare de apropiere de lumea celuilalt este sortită eșecului în cazul copilului Woldemar, pentru că prin acțiunile sale nu face decât să accentueze diferențele. În acest sens, ziua de 8 martie îi confirmă lui Woldemar că lumea sa se opune lumii colegilor săi, deoarece bucuria de a dăruii colegei îndrăgite un cadou dulce stârnește din partea ei o reacție neașteptată, întrucât aceasta refuză ceea ce Woldemar îi oferă, aruncând pe jos bomboana primită în semn de dispreț. Mai mult decât atât, discursul Iulianei accentuează în cazul lui Woldemar sentimentul înstrăinării, deoarece

Știam de pe atunci că pentru a supraviețui în lumea asta trebuie să faci tot felul de compromisuri lugubre cu propria conștiință, să te prefaci că nu vezi, nu auzi sau nu înțelegi o sumedenie de lucruri. Mama Iuliana mi-a dat de grijă încă din primele zile de școală să mă gândesc bine înainte de a deschide gura. (Serebrian 2018, 192).

Întorcându-se prin rememorare în copilărie, tânărul Woldemar observă că Iuliana prin acțiunile ei îi evidențiază că a trăi în lumea în care este plasat înseamnă a

supraviețui, a face compromisuri pentru a reuși. Tocmai de aceea, copilul Woldemar se va retrage în permanență în lumile pe care le-a proiectat imaginar.

Așadar, coborând în intimitatea lui Woldemar, Oleg Serebrian ilustrează jocul dintre dat și imaginat, prin raportare la copilăria lui Woldemar, cel a cărei identitate este definită de contextul istoric, social și politic. Woldemar, încă din copilărie, caută să descopere ce se ascunde dincolo de ce se vede. El caută o lume care să nu impună limite. Rememorând, Woldemar reanalizează raportul dintre experiența trăită și cea memorată, observând că „Trecutul e modelabil și e mai curând așa cum ni-l imaginăm și-l simțim din perspectiva prezentului.” (Serebrian 2018, 230), deoarece „amintirile sunt oarecum niște ficțiuni, or, până și cele mai fidele reproduceri ale trecutului, n-ar fi decât umbre vagi ale realității de cândva.” (Serebrian 2018, 230).

Referințe bibliografice

- Corcinschi, Nina. 2022. *Realitatea ca hologramă: eseuri*. Chișinău: Cartier.
- Corcinschi, Nina. 2019. *Existența de după caleidoscop*, in „Contrafort”, nr. 1-6 (281-286), ianuarie-iunie, disponibil online la <http://www.contrafort.md/categorii/existen-de-dup-caleidoscop-oleg-serebrian-woldemar>, ultima accesare la data de 07.06.2023.
- Cristea-Enache, Daniel. 2023. *Scrîtori din Basarabia: Studii literare*. Chișinău: Știința.
- Gherman, Oxana. 2020. *Desființarea spiritului identitar în romanul Woldemar de Oleg Serebrian*, in „Sud-Est cultural”, nr. 1, p. 44-47, disponibil online la <https://archive.org/details/sudestcultura112020/page/n43/mode/2up?view=theater>, ultima accesare la data de 07.06.2023.
- Sârbu, Antonina. 2020. *Scrisul ca un joc*, in „Limba Română”, anul XXX, nr. 1, p. 279-295, disponibil online la https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/279-295.pdf, ultima accesare la data de 25.07.2022.
- Serebrian, Oleg. 2018. *Woldemar*. Chișinău: Editura Cartier.